

איך מונים שישה עשר 'דָּבָר'?

בדברי הרוקח נמצאת חידה שכמה חכמים עמדו עליה בדורנו, אבל לא יכלו לפותרה.

בספריית הבודליאנה שבאוקספורד שבאנגליה, מצוי כתב יד על הגדה של פסח (ומספרו: OX. CAN. OR. 86) בו מעתיק הסופר מתוך כתב יד אוטוגרפי של רבינו אלעזר מוורמייזא, בעל הרוקח, דברים אותם קיבל מרבו רבינו יהודה החסיד. וכך פותח ומסיים המעתיק את ציטוט הדברים:

את זה העתקתי מכתיבת ידו של הרב ר' אלעזר איש האלהים בן רבנו יהודה ב"ר קלונימוס זצ"ל, כאשר קיבל מרבנו יהודה חסיד אב החכמה... עד כאן מטעמי הר"ר אלעזר מגרמויישא זצ"ל והעתקתי (מידו) מכתיבת ידו.

בין השאר הוא הביא את טעמו של רבינו אלעזר לכך שאנו מטיפין יין מהכוס כשאנו אומרים "דם" ואש ותמרות עשן דם צפרדע כנים ערוב דבר שחין בוד ארבה חשך מכת בכורות דָּבָר עֶדְשׁ בְּאַחַב², וכתב: "כי על כן מטיפין לחוץ י"ו פעמים, כנגד חרבו של הקב"ה שיש לו י"ו פנים, וי"ו פעמים דָּבָר³ בירמיה, לומר לנו לא יזיק".

- 1 הדגשנו כל אות אשר מעליה ניתן סימן שבה יש להטיף מהכוס.
- 2 כך הוא הניקוד הנכון לדעת הרוקח, כפי שפרסמנו במאמרנו 'ניקוד סימני המכות דצ"ך עד"ש באח"ב מתוך כתב ידו של הרוקח ז"ל וביאורו', קובץ עץ חיים באבוב כרך כה (ניסן תשע"ו) עמ' תמב-תמט. ושם ביארנו טעמים לניקוד זה.
- 3 כך ניקד בכת"י הנ"ל.
- 4 ועי' מ"ש במאמר הנ"ל. למספר י"ו קשורים רמזים רבים. כ"כ בסודות התפילה שבסידור הרוקח (עמ' תרנב): "בספר חיים עד לחיים ולשלום י"ו תיבות, כנגד חיים אחיה חיני י"ו בתמניא אפי, י"ו בריתות נכרתו על התורה עץ חיים הי"א". ובפירוש הרוקח לאז ישיר (עמ' רכב): "ויושע, י"ו תיבות כנגד י"ו חיים בתמניא אפי, לקבל תורה שנכרתו עליה י"ו בריתות עץ חיים הי"א". וברוקח לדברים (עמ' קפד): "י"ו לשון חיות בחומש, וכן י"ו חיים בתמניא אפי, להציל מחרב הקב"ה יש לה י"ו פנים, זהו עץ חיים הי"א". וברוקח הל' יו"כ (עמ' קז): "י"ו קרבנות וכו' ולהגן מחרב הקב"ה שיש לה י"ו פנים חרב נוקמת נקם ברית, וכן י"ו חיים בתמניא אפי, זכרנו לחיים ויעלה זכרוננו". ובוקרא עמ' רנב: "הרי זהו מדם הפר אחד למעלה ושבע למטה, וכן מדם השעיר בין הבדים, הרי י"ו, וכן י"ו בהיכל על הפרכת" ... עיי"ש עוד באורך.

והחידה היא, שי"ז פעמים כתוב דָּבַר בספר ירמיה⁵, ולא י"ו! על תמיהה זו עמדו כמה חכמים, וניסו לתת לה מדעתם פתרונות שונים⁶.

בעז"ה בשנה זו עבדתי על כמה פירושים חדשים של חסידי אשכנז⁷, ומצאתי בספר 'חכמת הנפש' בשורש נ"ח העוסק בלבוש הנפש⁸ שהרוקח ביאר שיש כמה עניינים שקיים בהם המספר "י"ו" ובהם י"ו פעמים דָּבַר בירמיה; אלא שהוא כותב שם בפירוש איזה מהתיבות 'דבר' אינה מן המספר: **"לבד מן דָּבַר של מצרים"**.

אלא שעדיין הדבר צריך הסבר, מפני שמצאנו שדָּבַר אצל מצרים נזכר כמה פעמים בירמיה⁹. וצ"ל שהאזהרות שניבא ירמיה לעם אשר אתו בהיותו בארץ ישראל אודות מה שיבוא להם אם ירדו למצרים אינן נחשבות 'דָּבַר של מצרים'. ולכן לענ"ד המופע האחרון של התיבה 'דבר' בספר ירמיהו (מד, יג) הוא הפסוק שלא צריך למנות: "ופקדתי על היושבים בארץ מצרים כאשר פקדתי על ירושלים בחרב ברעב ובדבר"¹⁰. בפסוקים הקודמים ירמיה ניבא בארץ ישראל והזהיר מה יקרה למי שירד למצרים, והיו יכולים לשמוע לו ולא לירד למצרים ואז היו ניצולים. אבל בפסוק האחרון הוא ניבא להם בתוך מצרים על הרעה שנגזר שתבוא עליהם, וזהו 'דָּבַר של מצרים'.

כעת ניתן להבין גם מה שמוזכר ברוקח בפרשת בחוקותי (עמ' שג): "ובירמיה

5 יד, יב; כא, ו; כא, ז; כא, ט; כד, י; כז, ח; כז, יג; כח, ח; כט, יז; כט, יח; לב, כד; לב, לו; לד, יז; לה, ב; מב, יז; מב, כב; מד, יג.

6 בקובץ צפונות (כרך טו, עמ' ט, הערה סא) שיער המגיה שאולי כא, ז או כח, ח אינם מן המניין. גם בספר רבי אלעזר מזורמייזא - דרשה לפסח (שמחה עמנואל, מקיצי נרדמים, תשס"ו) עמ' 101 תמה על כך, אך לא נתן שום הסבר. אאמו"ר שליט"א הרגיש בזה מעצמו לפני כמה חודשים, ובזכותו שמתי לב לזה, וגם אני הדל כתבתי תירוץ (בקובץ עץ חיים שם).

7 שיוצאים לאור לראשונה מכתב יד, בתוך: מחזור אוצר הראשונים השלם (מכון על הראשונים, ירושלים, אלול תשע"ו).

8 חכמת הנפש, בני ברק תשמ"ז עמ' קא; בני ברק תשס"ג [מהדורת קורח] עמ' קצו.

9 עיין כד, ח-י: "כן אתן את צדקיהו מלך יהודה ואת שריו ואת שארית ירושלים הנשארים בארץ הזאת והיושבים בארץ מצרים. ונתתם לזעוה לרעה לכל ממלכות הארץ וגו'. ושלחתי בם את החרב את הרעב ואת הדבר, עד תמם מעל האדמה אשר נתתי להם ולאבותיהם". ואולי שם יש לדחות שעיקר הדבר הוא לארץ ישראל. ועיין פרק מב (טו-ז): "אם אתם שום תשימון פניכם לבא מצרים ובאתם לגור שם. והיתה החרב אשר אתם יראים ממנה שם תשיג אתכם בארץ מצרים, והרעב וגו'. ויהיה כל האנשים אשר שמו את פניהם לבוא מצרים לגור שם ימותו בחרב ברעב ובדבר, ולא יהיה להם שריד ופליט" וגו'. ובהמשך (פסוק כב) ממשיך לדבר על מצרים: "ועתה ידעו תדעו כי בחרב ברעב ובדבר תמותו, במקום אשר חפצתם לבוא לגור שם" (ואף ששם לא מפורש "מצרים" - כך הכוונה).

10 הגם שכאן מוזכרת "ארץ" מצרים, לא נראה לחלק בזה. אמנם אולי יש לומר שהכוונה גם על אנשי מצרים (הגויים) ומשום כך פסוק זה אינו מן המניין, אולם הדברים צריכים ראיה.

י"ו פעמים דבר, לבד מצרים", וכמוהו בפרשת האזינו: "לכך י"ו דבר בירמיה, לבד ממצרים", שהמוציא לאור פירש באופן אחר: "ר"ל שכתוב הדְּבָר אשר דְּבַר וכו', חוץ מהנבואה על מצרים שבפרק מ"ו". אבל כעת לפנינו מפורש בכת"י קדום שמביא את דברי הרוקח מכתב ידו שגרס: דְּבַר, ונפתר הספק.

ומעניין להעיר שבלייל פסח אנו מטיפים יין רק כנגד י"ו 'דבר' שאנו צריכים שימור מהם, כי הם נזכרים אצל ישראל, לא אצל מצרים. ואף שהדברים נשגבים למעלה מראשי, נראה ששייך לזה מה שכתוב בפירוש הרוקח פרשת ראה (עמ' רט): "כי אם אל המקום. י"ו 'אל המקום' בפרשה ראה, וכן י"ו פרסאות זבת חלב ודבש דארץ ישראל (כתובות קיא, ב), וכן י"ו בחומש בין חנינות ורחמנות", והדברים מצטרפים על המנויים י"ו פעמים לעיל, ואולי מטעם זה ג"כ מצינו י"ו פעמים בפרשת ראה "המקום אשר יבחר" (רוקח כי תבא עמ' רמה). והדברים גבוהים ונשגבים.

ראש הישיבה, חברי ההנהלה, ראשי המוסדות, הצוותים והתלמידים

שולחים תנחומים ליו"ר ההנהלה

ר' ברוך ברונר הי"ו

המסור כבר שנים רבות לישיבה ולכל מוסדותיה

לבניו הנכבדים ולכל המשפחה

על פטירת רעייתו ואמם

אשת החסד

מרת נעמי מרים ברונר ע"ה

בהמשך העשייה לריבוי לומדי התורה ולביסוסם של מוסדות הקריה

ובבנין ירושלים תנוחמו.

